

Hulde aan de stokers en machinisten!

Na de overstroming in 1926 moest het Land van Maas en Waal weer worden drooggepompt. De genie had de Maasdijk bij buurtschap Moordhuizen, gemeente Alphen, laten springen, zodat het water door de lage stand van de Maas afgevoerd kon worden. Er bleef echter nog veel water staan. Toen moesten de stokers en machinisten van de acht stoomgemalen aan de slag. Dat waren geen werktijden van acht uur overdag, maar vaak werd er dag en nacht doorgewerkt met af en toe een stop voor een storing in de installatie.

Uiteraard hadden de verschillende polderbesturen hier een sturende hand in met de heer P.G. de Leeuw als dijkgraaf. Bij mijn weten is er toen maar weinig aandacht geweest voor het zware werk van de stokers en machinisten. Eind januari waren - na een grote schoonmaak en inspectie - de eerste gemalen alweer in bedrijf.

Sommige waren tegen of aan de dijk van de Maas (dus hoog) gebouwd, zoals die van *Alphen* met machinist H. Last, *de Leeuwensche Sluis* met machinist M. Strijbosch, *het Rijksch gemaal* met machinist H. Daanen, *de Blauwe Sluis* met machinist F. van Dinteren en *de Appelternsche Sluis* met machinist L. Fliervoet. Ik heb kunnen achterhalen dat - ondanks hun hogere ligging - de drie ketels en de rookgaskanalen van stoomgemaal De Tuut deels onder water hebben gestaan. En dan is het moeilijk stoken!

Daarover is op de website www.stoomgemalenmaasenwaal.nl meer te lezen.

De drie lager gelegen gemalen, in Dreumel met machinist A.T.J.A. Schmidt, in Wamel met machinist P.J. Nijtmans en in Maasbommel met machinist J.C. Greep, stonden een stuk lager in de polder. Ze hadden een boezem en een wetering met sluisen om het water af te voeren.

Deze gemalen en de naastliggende dienstwoningen van de machinisten hebben geheel onder water gestaan of waren zwaar beschadigd. Dat moet een doffe ellende zijn geweest. In oude kranten kwam ik de namen van de betreffende

stokers en machiniste nooit tegen. Kortom, het is hoog tijd om deze mensen nog eens te noemen en met name de vele stokers die dagenlang kolen in de ketels moesten scheppen. Het waren o.a. J. van de Boom te Dreumel, T. en J.T. Nijtmans te Wamel, H. van Toor te Maasbommel en H. van Geenen te Appeltern. Maar ongetwijfeld is deze opsomming niet compleet.

Hoe zouden de gemalen er na de overstroming bij hebben gestaan? Als oud-stoker en oud-machinist van De Tuut (vrijwilligerswerk) probeer ik me e.e.a. voor te stellen. In het najaar van 1925 stonden de gemalen waarschijnlijk alle keurig paraat om op afroep van de poldermeester/opzichter te gaan pompen. De machinekamer was het heiligdom van de machinist en zag er altijd keurig uit. Niemand kwam daar zomaar binnen. Maar na die overstroming met modderwater zullen de machinisten tranen in hun ogen hebben gekregen. Niet alleen vanwege de aanblik, maar vooral ook door al het vuile water waardoor de stoomdelen konden gaan roesten, verstopen en vastzitten.

Ketelhuizen, machinekamers en kolenloodsen moeten kletsnat en zwaar vervuild zijn teruggevonden. Alle peilglazen, thermometers en manometers zullen mogelijk beschadigd zijn geweest of stukgevroren door de strenge vorst in januari. Hoe zal het witgeverfde isolatiemateriaal met gips om de stoomleidingen eruit hebben gezien? En ... zat er nog wel isolatie omheen? De rookgaskanalen onder elke ketel tot aan de schoorsteen zullen vol met water en modder hebben gestaan. Grote rookgaskleppen zaten daardoor ongetwijfeld vast.

In zo'n situatie kun je een ketel niet zomaar opstoken. Er is dan geen trek in de schoorsteen om de rookgassen uit de ketel af te voeren. In korte tijd staat dan het hele gebouw onder de rook. Daarom moest onderin de schoorsteen eerst een vuurtje worden gemaakt. Dat gebeurde met 'droog' sprokkelhout en petroleum. Bij een flink vuur ontstaat er namelijk voldoende trek om de gevormde rookgassen uit de ketel door de natte rookgaskanalen en via de schoorsteen af te voeren. Langzaam wordt dan de bemetseling van de hele ketelinstallatie opgewarmd en gedroogd. Het zal lang geduurd hebben voordat er voldoende stoomdruk en temperatuur was om de stoomleidingen naar de stoommachine voor te warmen. En eerst dan kan - na een grondige inspectie - de machine worden voorverwarmd en getornd, mits het zeker is dat er geen water meer in de leidingen of in de zuiger/cilinderruimte staat. Zijn vervolgens het carter en alle glazen smeeroliepompjes met schone olie gevuld, dan kan er voorzichtig worden gestart.

Naast het ketelhuis stond de kolenloods waarin de kolen waren opgeslagen. Die hadden lange tijd in het water gelegen en waren vervuild met modder en andere troep, stel ik me zo voor.

Het opstarten van de stoomgemalen zal ongetwijfeld veel tijd en heel veel mankracht hebben gekost. Konden de machines eindelijk pompen, dan was de kans groot dat het krooshek (een rooster) te veel vuil aanzoog en verstopt raakte. Want de weteringen en sloten lagen vol met wrakhout, boomstronken, takken, grassen en kadavers.

Maar het lukte, want in april 1926 kwam ook het gemaal in Dreumel als laatste weer in bedrijf.

Ik vraag me af: Waar woonden de machinisten en de stokers toen? Sliepen ze op hun werkplek? Kregen ze ooit een extraatje of een herdenkingspenning? En ... werden zij eigenlijk ooit wel eens genoemd?

Mochten er nog verhalen in de betreffende families rondgaan, dan hoor ik die graag. Hoe het ook zij, ik vind het belangrijk dat ook na honderd jaar de namen van deze harde werkers worden genoemd. Ze hebben het meer dan verdiend!

henkbuiteman@gmail.com